

**Doelgroepenanalyse
dak- en thuislozen en
harddrugsverslaafden
stedendriehoek**

4. SLOTBESCHOUWING

Vanaf 1999 heeft onderzoeksbureau INTRAVAL doelgroepenanalyses uitgevoerd in Apeldoorn (1999/2000), Deventer (2000) en Zutphen (2001). Het gaat hierbij om dak- en thuislozen en harddrugsverslaafden, waarbij in de verschillende steden afzonderlijk specifieke vragen zijn gesteld. De gemeente Zutphen heeft eind 2001, mede namens de gemeenten Apeldoorn en Deventer, verzocht om een overkoepelende analyse van de drie steden, zodat een beeld ontstaat van de gehele Stedendriehoek. Hierbij moet overigens worden opgemerkt dat ook de gemeenten Bathmen, Brummen, Epe, Gorssel, Heerde, Holten, Lochem, Olst, Raalte, Voorst, Vorden en Warnsveld ook onderdeel uitmaken van de Stedendriehoek. In deze gemeenten heeft echter geen doelgroepenanalyse plaatsgevonden. Wel maakt de gemeente Epe, samen met Apeldoorn, Deventer en Zutphen, onderdeel uit van het regionale overleg inzake de maatschappelijke opvang en de verslavingszorg.

In het onderzoek zijn de gegevens van de afzonderlijke doelgroepenanalyses samengevoegd en opnieuw geanalyseerd. In deze secundaire analyses zijn de gegevens betrokken die afkomstig zijn van de 117 interviews die reeds zijn gehouden met zichtbare harddrugs- en alcoholverslaafden en dak- en thuislozen in de gemeenten Apeldoorn (43), Deventer (39) en Zutphen (35). Tevens zijn voor de bepaling van de omvang, herkomst, samenstelling en migratie van de doelgroepen de reeds verzamelde gegevens van de verslavingszorg, de politie en de maatschappelijke opvang, aangevuld met de meest recente registratiegegevens, aan elkaar gekoppeld en geanalyseerd.

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten en de daaraan verbonden conclusies van het onderzoek weergegeven. Bovendien wordt kort ingegaan op enkele gemeentelijke verschillen tussen de groepen dak- en thuislozen en harddrugsverslaafden. Dit is gebaseerd op de aparte doelgroepenanalyses en is niet eerder in dit rapport besproken.

4.1 Omvang

Voor de omvangschatting van het aantal harddrugsverslaafden in de Stedendriehoek is gebruik gemaakt van de registraties van de politie en de verslavingszorg. De gecombineerde gegevens van de politie en de drugshulpverlening leiden met behulp van de capture-recapture methode tot een maximumschatting van 948 en een minimumschatting van 845 drugsverslaafden in de Stedendriehoek in 2000. Op basis van de gegevens is tevens het minimumaantal drugverslaafden dat in de Stedendriehoek bij politie en/of hulpverlening bekend is berekend: 521.

Uit de interviews is af te leiden dat het percentage drugsverslaafden in de Stedendriehoek dat contact heeft gehad met de hulpverlening tussen de 78% en 84% ligt. Bij de drugshulpverlening zijn in 2000 471 personen voor problematisch opiaatgebruik geregistreerd. De berekening met behulp van de nominatie-techniek leidt hierdoor tot een schatting van 561 ($471 \times 100/84$) tot 604 gebruikers ($471 \times 100/78$). In vergelijking met de capture-recapture schatting is dit een relatief lage schatting.

Geconcludeerd moet worden dat het toepassen van de capture-recapture methode leidt tot een (lichte over)schatting. De combinatie met de (onder)schatting op basis van de

nominatie-techniek leidt voor 2000 tot de best mogelijke schatting van rond de 750 drugsverslaafden in de Stedendriehoek, met als minimum 561 en als maximum 948.

Indien de afzonderlijke schattingen voor de drie gemeenten worden gesommeerd, dan ligt de best mogelijke schatting voor de populatie drugsverslaafden in de Stedendriehoek op ongeveer 1180. Bij het optellen van de afzonderlijke schattingen wordt echter geen rekening gehouden met dubbeltellingen. Bij de schatting voor de Stedendriehoek is hiervoor wel gecorrigeerd. Bovendien is voor de schattingen in de afzonderlijke gemeenten gebruik gemaakt van registratiegegevens die betrekking hebben op drie jaar. Hierdoor is de kans groter dat er sprake is van een overschatting dan wanneer naar de registratiegegevens van één jaar wordt gekeken, zoals bij de schatting voor de gehele Stedendriehoek is gebeurd. Ook factoren als migratie tussen gemeenten in de Stedendriehoek en migratie tussen andere gemeenten buiten de Stedendriehoek en de Stedendriehoek beïnvloeden de resultaten. Deze gegevens zijn bij de afzonderlijke schattingen niet bekend, terwijl bij de schatting voor de gehele Stedendriehoek daarmee wel rekening kon worden gehouden.

Al met al ligt het meest aannemelijke aantal harddrugsverslaafden dat zich in Apeldoorn, Deventer en Zutphen bevindt rond de 750. Wegens onvoldoende beschikbare en betrouwbare registraties over dak- en thuislozen kan van deze groep geen omvangschatting worden gemaakt.

4.2 Migratie

Drie kwart van de 149 drugsverslaafden die bekend zijn bij de politie is afkomstig uit de Stedendriehoek, inclusief de omliggende gemeenten. De 48 verslaafden die niet uit de Stedendriehoek afkomstig zijn, komen voornamelijk uit: Enschede; Arnhem; Doetinchem; Hengelo; Amsterdam; en nog 23 plaatsen verspreid over het hele land. Uit de registratie van de politie Apeldoorn blijkt overigens dat van de 19 verslaafden die van buiten de Stedendriehoek afkomstig zijn negen wel in Apeldoorn hebben gewoond, weliswaar niet in 2000 maar in het voorafgaande (1999) of daaropvolgende jaar (2001). Verslaafden van buiten de Stedendriehoek blijken vaak geen contact te hebben met de drugshulpverlening in de Stedendriehoek. Van de 38 drugsverslaafden die voorkomen in de registratie van de politie in 2000 en niet woonachtig zijn in de Stedendriehoek zijn 11 (29%) bekend bij de hulpverlening, tegenover 63 (57%) van de 111 in de Stedendriehoek woonachtige criminele drugsverslaafden.

Naast verhuizingen komt het ook voor dat drugsverslaafden niet in de eigen woongemeente in de methadonverstrekking zitten maar elders, tot zelfs buiten de Stedendriehoek, hun methadon halen. Zo haalt een verslaafde uit Apeldoorn wekelijks methadon bij de hulpverlening in Zwolle. Daarnaast blijkt ruim de helft (55%) van de voor de afzonderlijke doelgroepenanalyses geïnterviewde respondenten in het verleden voor kortere of langere tijd elders te hebben gewoond of verbleven; vaak in Amsterdam en Arnhem, maar ook in andere gemeenten binnen de Stedendriehoek. De redenen die hiervoor worden genoemd zijn: detenties; vormen van hulpverlening; het verblijf in een psychiatrische instelling; het hebben van een relatie waarbij de partner elders woont en de betrokkene daar enige tijd bij is ingetrokken; en het elders verkrijgen van werk. Ook zijn er drugsverslaafden die geen directe reden hebben waarom zij elders hebben gewoond. Dit lijken personen die niet lang op één plek verblijven, maar zich regelmatig verplaatsen

4.3 Profielen

Op basis van de samenhang tussen verschillende variabelen in de vragenlijsten van de doelgroepenanalyses in Apeldoorn, Deventer en Zutphen zijn destijds per gemeente profielen geconstrueerd. Voor de gezamenlijke doelgroepenanalyse in de gehele Stedendriehoek zijn opnieuw profielen samengesteld. Hierbij zijn verschillen ontstaan ten opzichte van de oorspronkelijke profielen in de afzonderlijke doelgroepenanalyses, doordat meer respondenten beschikbaar zijn voor de analyses. In totaal 105 van de 117 respondenten passen in één van de volgende zes profielen.

Allereerst passen 30 personen in het profiel *harddruggebruikende methadoncliënten*. Het gaat hierbij om een evenredige verdeling van respondenten uit de drie gemeenten. De gemiddelde leeftijd is 37 jaar. Twee derde van deze personen is geboren in de Stedendriehoek, terwijl een zesde uit vrouwen bestaat. Eveneens een zesde is van allochtone afkomst. Het merendeel beschikt niet over een eigen woonruimte. Er bestaat behoefte aan hulp bij problemen met drugs- en alcoholgebruik, psychische hulp en hulp bij dagbesteding.

Eveneens 30 personen passen in het profiel *geïntegreerde gebruikers*. Zij geven aan niet of nauwelijks problemen op het gebied van alcohol en/of drugsgebruik te hebben. Het gaat om ongeveer evenveel respondenten uit Apeldoorn, Deventer en Zutphen. De gemiddelde leeftijd van de geïntegreerde gebruikers is 38. Hoewel de helft in de Stedendriehoek is geboren, verblijft drie kwart van hen al lang in de Stedendriehoek. Twee derde heeft schulden, maar de meerderheid ontvangt hiervoor reeds hulp. De personen in dit profiel hebben verder over het algemeen weinig contact met de hulpverlening. De behoefte aan hulp is eveneens gering.

Alle 13 personen in het profiel *medicijnconsumerende thuisgebruikers* geven aan met name thuis alcohol, drugs en of medicijnen te gebruiken. Het gaat hierbij om personen uit alle drie gemeenten, hoewel relatief gezien meer uit Zutphen afkomstig zijn. De gemiddelde leeftijd is 35 jaar, terwijl de helft is geboren in de Stedendriehoek. Een derde van de personen in dit profiel is vrouw. Vergeleken met de overige profielen hebben medicijnconsumerende thuisgebruikers relatief vaker contact met de GGZ en/of maatschappelijk werk. De hulpbehoefte bestaat voornamelijk uit ondersteuning bij de dagbesteding.

Het profiel *non-criminele dagbesteders* is gebaseerd op de kenmerken van 14 personen. Ook deze respondenten komen uit alle drie gemeenten, hoewel er relatief gezien meer in Deventer woonachtig zijn. De non-criminele dagbesteders zijn gemiddeld 40 jaar, en daarmee relatief de oudste groep. Vrijwel allen zijn man en autochtoon. Ze bezoeken laagdrempelige voorzieningen, maar maken verder weinig gebruik van hulpverlening, met uitzondering van schuldsanering. Wel geeft twee derde aan last te hebben van psychische klachten naar aanleiding van gebeurtenissen in het verleden.

Van de tien personen in het profiel *criminele cannabisgebruikers* komen relatief meer respondenten uit Apeldoorn dan uit Deventer of Zutphen. De criminele dagbesteders zijn relatief jong met een gemiddelde leeftijd van 30 jaar. Ook is een relatief klein aantal (twee vijfde) geboren in de Stedendriehoek. De woonsituatie is instabiel; geen van de criminele cannabisgebruikers beschikt over een eigen woonruimte. De hulpbehoefte bestaat voornamelijk uit hulp bij dagbesteding en hulp bij alcohol- en drugsproblemen.

Ten slotte is er nog het profiel *justitiabele debiteuren*. Het gaat om personen uit Zutphen en Deventer, niet uit Apeldoorn. Dit profiel kent een relatief korte verblijfsduur in de Stedendriehoek, waarbij een kwart is geboren in de Stedendriehoek. De hulpbehoefte is breed en groot: allen geven aan hulp nodig te zijn bij dagbesteding, psychische problemen, alcohol- en drugsproblemen en problemen op justitieel gebied.

4.4 Gemeentelijke verschillen

De profielen zijn gebaseerd op de kenmerken van alle respondenten. Dit betekent ook dat een profiel niet specifiek voor één gemeente hoeft te gelden. Dit blijkt in de praktijk ook niet het geval te zijn. Daarom is er voor gekozen hieronder kort enkele opvallende kenmerken en verschillen van de groepen dak- en thuislozen en harddrugverslaafden in de drie gemeenten weer te geven.

Dak- en thuislozen

In matrix 4.1 worden enkele belangrijke kenmerken van de dak- en thuislozen in de drie gemeenten weergegeven.

Matrix 4.1 Kenmerken dak- en thuislozen naar gemeente

	Dak- en thuislozen Apeldoorn	Dak- en thuislozen Deventer	Dak- en thuislozen Zutphen
Algemeen			
Percentage respondenten doelgroepenanalyse	De helft	Een derde	Twee derde
Gemiddelde leeftijd	38	38	35
Geslacht	Vrijwel allen man	Allen man	Enkele vrouwen
Etniciteit	Vrijwel allen autochtoon	Alle autochtoon	Bijna allen autochtoon
Reden dakloosheid	Stuklopen relatie en huurschuld	Detentie, huurschuld en relatie	Huurachterstand
Middelengebruik			
Middelengebruik	Twee derde	Vijf zesde	Acht tiende
Opvang/hulpverlening			
Gebruik opvang	Vrijwel allen	Vrijwel allen	Meerderheid
Hulpbehoefte	Dagbesteding en woonbegeleiding	Nachtopvang, douchen, warm eten en dagbesteding	Begeleid wonen, nachtopvang, dagbesteding

Het percentage van de geïnterviewden dat dak- en thuisloos is in Zutphen het grootst. In Deventer bevinden zich relatief minder dak- en thuislozen. De gemiddelde leeftijd van de dak- en thuislozen in Zutphen is met 35 jaar jonger dan in Deventer en Apeldoorn. De belangrijkste reden voor de dakloosheid in Apeldoorn is het stuklopen van een relatie, gevolgd door huurschulden, terwijl in Deventer ook detentie een belangrijke rol speelt. Verder zijn de daklozen in Deventer allen man en autochtoon Nederlands.

Onder de dak- en thuislozen in Deventer en Zutphen bevinden zich relatief veel drugsgebruikers, zeker in vergelijking met Apeldoorn.

Vrijwel alle dak- en thuislozen in de drie gemeenten maken gebruik van de al daar aanwezige opvangvoorzieningen. In alle drie gemeenten bestaat behoefte aan dagbesteding. Een nachtopvang wordt in Deventer en Zutphen gemist. In Deventer wordt daarnaast gevraagd om een gelegenheid om te douchen en een warme maaltijd te nuttigen. Hieruit is op te maken dat in Apeldoorn redelijk is voorzien in de basale behoeften, terwijl in Deventer en Zutphen dit (nog) niet het geval is.

Harddrugverslaafden

In matrix 4.2 komen enkele belangrijke gegevens van geïnterviewde harddrugverslaafden in de drie gemeenten aan bod.

Matrix 4.2 Kenmerken harddrugsverslaafden naar gemeente

	Harddrugsverslaafden Apeldoorn	Harddrugsverslaafden Deventer	Harddrugsverslaafden Zutphen
Algemeen			
Percentage respondentent doelgroepenanalyse	Twee derde	Drie vijfde	Negen tiende
Gemiddelde leeftijd	38	37	37
Geslacht	Enkele vrouwen	Enkele vrouwen	Enkele vrouwen
Dakloosheid	Twee vijfde	De helft	Een vijfde
Illegale activiteiten	Een derde	Een derde	Twee vijfde
Middelengebruik			
Belangrijkste middel	Heroïne	Heroïne	Cocaïne
Plaats gebruik	Meeste thuis	Thuis, open lucht	Meeste thuis
Plaats kopen	Ook buiten eigen gemeente	Alleen in eigen gemeente	Ook buiten eigen gemeente
Opvang/hulpverlening			
Gebruik opvang	Een derde OAC, de helft maatschappelijke opvang	Twee derde dagopvang	Drie kwart dagopvang
Hulpbehoefte	Dagbesteding	Gebruiksruimte en dagbesteding	Gebruiksruimte, nachtopvang, dagbesteding

Van de respondenten in Apeldoorn is twee derde harddrugsverslaafd, tegenover drie vijfde in Deventer en negen tiende in Zutphen. De gemiddelde leeftijd van de harddrugsverslaafden verschilt nauwelijks tussen de drie gemeenten. In Zutphen zijn relatief weinig harddrugsverslaafden dak- en thuisloos (een vijfde), terwijl in Deventer de helft van hen dak- en thuisloos is. Daarnaast houden de harddrugsverslaafden in Zutphen zich relatief meer bezig met illegale activiteiten om aan geld te komen. In Apeldoorn en Zutphen gebruiken de respondenten over het algemeen meestal thuis, terwijl in Deventer ook vaak wordt genoemd dat meestal in de open lucht wordt gebruikt. Verder zeggen de Deventer harddrugsgebruikers dat zij hun drugs alleen in Deventer zelf kopen, terwijl de verslaafden uit Apeldoorn en Zutphen ook naar andere plaatsen (met name Arnhem en Amsterdam) gaan om drugs te kopen.

Hoewel zich onder de harddrugsgebruikers in Zutphen relatief weinig dak- en thuislozen bevinden, zeggen zij wel behoefte te hebben aan een nachtopvang. In Zutphen en Deventer is verder behoefte aan een gebruiksruimte, terwijl in Apeldoorn voornamelijk ondersteuning bij de dagbesteding wordt genoemd.

4.5 Ten slotte

Allereerst dient te worden opgemerkt dat een omvangschatting van harddrugsverslaafden voor de drie gemeenten lastig is te berekenen, met name omdat gebruik moet worden gemaakt van registraties van verschillende politiekorpsen. In de praktijk blijken dergelijke gegevens niet direct vergelijkbaar, zodat extra inspanningen nodig zijn om de gewenste berekeningen te kunnen uitvoeren.

Daarnaast wordt het, zoals uit eerdere doelgroepenanalyses is gebleken, opnieuw als een gemis ervaren dat er geen omvangschatting van het aantal dak- en thuislozen kan plaatsvinden. Dit komt door de beperkte, niet-consistentie en vaak onbetrouwbare registraties van voorzieningen voor maatschappelijke opvang. Dit wordt voor een deel veroorzaakt door het laagdrempelige karakter van deze voorzieningen. Bij dergelijke voorzieningen wordt het registreren van persoonsgegevens zowel door het personeel als de bezoekers niet noodzakelijk gevonden. Bovendien zijn voor omvangschattingen meerdere

bestanden nodig. Zowel bij de politie als bij de verslavingszorg is echter niet duidelijk welke personen in deze registraties dak- en thuisloos zijn, zodat geen vergelijkingen en koppelingen kunnen worden gemaakt.

Uit de politiegegevens is overigens wel gebleken dat een kwart van de bij de politie bekende drugsverslaafden weliswaar delicten pleegt in de Stedendriehoek maar er niet woont. Dat kan overigens ook betekenen dat verslaafden uit de Stedendriehoek die niet geregistreerd staan als crimineel zich in andere politieregio's toch bezighouden met criminele activiteiten. Dit is een gegeven dat in de beleidsvorming omtrent verslaving en openbare orde een rol zou kunnen spelen. Hiermee hangt samen dat met name onder de justitiabele debiteuren een grote behoefte aan hulp bestaat op allerlei gebieden. Tevens is in Deventer detentie een belangrijke reden waardoor criminele verslaafden hun huis kwijt raken. Zoals reeds in diverse onderzoeken naar voren is gekomen is ook voor Deventer gedetineerden de overgang van detentie naar vrijheid niet altijd goed geregeld. Hieraan zou de (verslavings)reclassering meer aandacht moeten besteden.

Wat betreft de dak- en thuislozen verdient de groep in Zutphen speciale aandacht. Het betreft een relatief jonge groep waarbij meer kan worden bereikt dan bij de relatief oudere dak- en thuislozen. De dak- en thuislozen in Zutphen zijn bovendien veelal verslaafd. Het verdient aanbeveling dat zowel de maatschappelijke opvang als de verslavingszorg aandacht aan deze groep schenkt.

Zowel in Zutphen als in Deventer ontbreekt een aantal basale voorzieningen voor verslaafden en dak- en thuislozen. Niet alleen een nachtopvang, maar ook de mogelijkheid om te douchen en een warme maaltijd te nuttigen worden gemist in deze twee gemeenten. Bovendien zijn in Deventer de mogelijkheden tot het verkrijgen van een postadres niet voor iedereen duidelijk. In alle drie gemeenten bestaat overigens (grote) behoefte aan begeleiding bij de dagbesteding. Dagbesteding wordt door veel dak- en thuislozen en drugsverslaafden als een mogelijkheid gezien om uit de dagelijkse sleur te geraken van drugsgebruik, geld verkrijgen, aanwezig zijn in opvangvoorzieningen en/of op straat rondlopen te geraken. Het kan bovendien een aanzet zijn tot het verminderen van drugsgebruik en het verbeteren of het opbouwen van sociale contacten. In Apeldoorn is inmiddels een proefproject Dagbesteding gestart. De eindevaluatie daarvan zal in het voorjaar van 2003 zijn afgerond. Ook Zutphen voert tussen april en december 2002 een experiment uit met een project dagbesteding. Wellicht kunnen dagbestedingsprojecten bij een positieve uitslag een structureel onderdeel gaan vormen in de keten van verslavingszorg in de Stedendriehoek.